

Agnieszka Majcher

Absolwent Państwowej Akademii Nauk Stosowanych
im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

agnieszka1803_29@o2.pl <https://orcid.org/0009-0005-1995-1230>

Innowacje pedagogiczne w świetle literatury naukowej

Pedagogical innovations in the light of scientific literature

Abstrakt: W artykule zaprezentowano na podstawie analizy treści aktualnych publikacji naukowych próby zdefiniowania innowacji pedagogicznych przez wybranych autorów oraz ich istotę i genezę. Przedstawiono także propozycje klasyfikacji wg. określonych kryteriów.

Słowa kluczowe: innowacje pedagogiczne, naukowe definicje, rodzaje innowacji pedagogicznych

Abstract: The article presents attempts to define pedagogical innovations by selected authors and their essence and genesis on the basis of the analysis of the content of current scientific publications. Proposals for classification according to specific criteria were also presented.

Keywords: pedagogical innovations, scientific definitions, types of pedagogical innovations

Wybrane definicje innowacji pedagogicznych

Współcześnie za jedną z najbardziej pożądaných właściwości edukacji uznaje się innowacyjność, którą często określa się jako najlepszą inwestycję w oświatę (Budniak, Mnich, 2019). Jako uzasadnienie dla takiego poglądu wskazuje się, iż tylko taki rodzaj edukacji umożliwia kształtowanie człowieka twórczego, potrafiącego efektywnie realizować się w różnych przestrzeniach aktywności życiowej, m.in. w życiu osobistym, wykonywanej pracy zawodowej (Leszcz-Krysiak, 2017). Ich twórcami są najczęściej sami nauczyciele. Są opracowywane na użytek szeroko pojmowanych uczestników procesu dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczego (Półtorak, Gałan, 2018). Ich zasadniczym celem jest wzrost jakości oraz efektywności pracy pedagogicznej, nie tylko w obszarze dydaktycznym oraz wychowawczym, ale również w kwestii samokształcenia (Półtorak, 2023).

Pojęcie innowacji pedagogicznych doczekało się licznych prób zdefiniowania na gruncie pedagogiki. Termin „innowacja” zgodnie ze znaczeniem słownikowym wyjaśniany jest jako wdrożenie czegoś nowego, np. idei, poglądów, norm, zwyczajów do określonej dziedziny. Można zatem wnioskować, że innowacja oznacza pewne *novum*, świeżość (Kopaliński, 2000). Warto uzupełnić, że słowo „innowacja” etymologicznie pochodzi z języka łacińskiego, od wyrazu „*innovatio*”, wyjaśnianego jako odnowienie (Tkacz, 2014). W najbardziej ogólnym znaczeniu innowację można przedstawić jako działanie, postępowanie, którego kluczowym celem staje się zmiana tego co rutynowe, znane, pospolite w coś nowego, twórczego, wyróżniającego się kreatywnością. Należy podkreślić, że termin ten jest bardzo pojemny znaczeniowo, gdyż może odnosić się zarówno do działań, ale i do wytworów posiadających rozmaity charakter, np. psychologiczny, społeczny, technologiczny (Dudel i in., 2014).

Pojęcie innowacji na grunt polskich rozważań z kręgu nauk społecznych zostało wprowadzone przez Zbigniewa Pietrasińskiego (Giza, 2011). Według niego innowacje to celowo wprowadzana zmiana przez człowieka lub też opracowany system cybernetyczny, której istotą staje się zastąpienie dotychczasowo funkcjonujących rzeczy poprzez inne rozwiązania. Są one oceniane jako korzystne, pozytywne z punktu widzenia osiągniętych rezultatów. Natomiast na naukach pedagogicznych termin innowacji zaczął funkcjonować od lat 60. XX wieku.

Johanes Kiersch podejmując próbę zdefiniowania istoty innowacji pedagogicznej podaje, że takie podejście oznacza zwrot ku naturze. Jej istota osadzona jest bowiem niejako na umożliwieniu młodemu człowiekowi identyfikowania się ze swoimi korzeniami, odkrywanie oraz wykorzystanie tkwiącego potencjału w poszczególnych sferach rozwojowych, a także na wykorzystaniu środków

i pomocy dydaktycznych wyzwających zachowania kreatywne, twórcze. Taka koncepcja wiąże się z swoistym „powrotem” do relacji mistrz-nauczyciel, pedagoga oferującego wsparcie podczas wyboru indywidualnej drogi życiowej. W ramach tak pojmowanych kontaktów zadaniem nauczyciela-kreatora procesu dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczego staje się inspirowanie młodego pokolenia do samodzielnego poszukiwania oraz budowania zasobów wiedzy, a także rozwijanie kompetencji życiowych, aktualnie do zmian zachodzących we współczesnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Cytowany autor do determinantów pozwalających na zastosowanie innowacji pedagogicznych zalicza zarówno sprzyjające otoczenie szkolne, jak i postawę nauczyciela, charakteryzującą się twórczością, refleksyjnością (Kiersch, 2008).

Zgodnie ze stanowiskiem Agnieszki Leszcz-Krysiak innowacja pedagogiczna polega w szczególności na świadomej, oryginalnej oraz jednostkowej zmianie zorientowanej na poprawę efektywności osiąganych celów edukacyjnych. Wiąże się ze stworzeniem ulepszonej postaci praktyki edukacyjnej. Tak pojmowane postępowanie wiedzie ku wywołaniu przeobrażeń, czego wyrazem staje się zastąpienie dotychczasowego stanu określoną zmianą, modyfikacją (Leszcz-Krysiak, 2017). Ewa Smak jest zdania, że istotą innowacji pedagogicznych jest wdrożenie pewnego novum do zastanego wycinka rzeczywistości pedagogicznej. Takie postępowanie pozwala na osiągnięcie wyższych wyników w nauce, w porównaniu do poprzednio wykorzystywanych metod, środków, form organizacji procesu kształceniowego (Smak, 1997). Agnieszka Pacud nazywa innowacje pedagogicznej instrumentami, dzięki którym możliwym staje się zapewnienie uczniom, jak i nauczycielom czy instytucjom szkolnym różnorodnych wartości. Działania z tego zakresu – jak wskazuje autorka – wpływają na możliwość pełnego wykorzystania potencjału uczniów i nauczycieli we wszystkich obszarach aktywności, a także zapewnienie wszechstronnych warunków do rozwoju (Pacud, 2019).

Wiele miejsca rozważaniom nad innowacjami pedagogicznymi poświęcił Waldemar Furmanek. Według cytowanego autora w pedagogice innowacje należy rozumieć jako rzecz stanowiącą komponent kultury bądź działanie, operację, którego istotą staje się zmienianie. Innowacje pedagogiczne pojmuje jako synonim twórczego działania. Profesor zaznacza, iż pojęciem często współwystępującym z analizowanym terminem jest innowacja edukacyjna, która definiowana jest w sensie rzeczowym jako nowa składowa, a więc rezultat aktywności twórczej, program zakładający zmianę, treści i idee nowatorskich rozwiązań w dziedzinie edukacji. Jest to jej sens rzeczowy, z kolei w ujęciu czynnościowym utożsamiana jest z działaniem polegającym na społecznym kreowaniu oraz przypisaniu nowatorskich rozwiązań, planowania

i realizowania przeobrażeń, przyczyniających się do uczenia przez człowieka (Furmanek, 2017).

Zdaniem Marioli Tkacz innowacje pedagogiczne obejmują modyfikacje w przestrzeni systemu szkolnego, tj. wychowawczego i dydaktycznego. Mogą obejmować zarówno ich całość lub też wybrane części. Są to zmiany „na lepsze”, doskonalące owe struktury, zwłaszcza treści programowe, pracę nauczycieli i uczniów czy też warunki materialno-społeczne prowadzonej działalności edukacyjnej. Autorka za kluczowe cechy innowacji uznaje: celowość (klarownie zdefiniowane rezultaty możliwe do osiągnięcia w następstwie wdrożenia innowacji), planowość (przedstawia przemyślany program postępowania), zorganizowanie (wiąże się ze wskazaniem niezbędnych zasobów, środków oraz osób), kontrola (podlega procesowi ewaluacji) (Tkacz, 2014).

Pojęcie innowacji pedagogicznych zostało również zdefiniowane na gruncie prawa oświatowego. Jego istotę zawiera Rozporządzenie z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki. Zgodnie z treścią par. 1.1 pod podjęciem innowacji pedagogicznej rozumie się „(...) nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę jakości pracy szkoły (...)” (Rozporządzenie, 2002). Określono, że tak rozumiana działalność prowadzona jest w publicznych szkołach oraz placówkach, przy czym ich wdrażanie nie może skutkować zmianą typu szkoły. Innowacje mogą odnosić się do ogółu bądź określonych zajęć edukacyjnych, całej placówki lub też wybranej grupy. Przytoczone rozporządzenie straciło swą moc z dniem 1 września 2017 roku (Ziółkowski, 2022), zaś kwestie odnoszące się do działalności innowacyjnej zostały zamieszczone w Ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe. Wedle przywołanej regulacji prawnej prowadzona działalność innowacyjna powinna stanowić integralny element szkoły/placówki. Zniesione warunki formalne odnoszące się do specyfiki realizacji innowacji (m.in. brak konieczności dokumentowania innowacji, zniesienie konieczności zgłaszania innowacji do kuratora/ organu prowadzącego) podyktowane były dążeniem do wyzwolenia kreatywności uczniów oraz nauczycieli (Ustawa, 2016).

Rodzaje i podział innowacji pedagogicznych

Innowacje pedagogiczne mogą obejmować różne obszary, co jednocześnie wiąże się z ich odmiennością. W piśmiennictwie można wskazać na różne rodzaje oraz podziały innowacji pedagogicznych.

Zgodnie ze stanowiskiem Przemysława Ziółkowskiego odnosząc się do działalności innowacyjnej nauczyciela można wymienić ich trzy główne typy: usprawnienie, modernizację, nowatorstwo. Usprawnienie stanowi najprostszы rodzaj innowacji. Dotyczy działań o charakterze powtarzalnym, zaś jego celem jest wzrost ich skuteczności, sprawności oraz efektywności w nawiązaniu do organizacji pracy, stosowanych metod i technik. Modernizacja zawiera się w przeobrażeniach w sferze sposobów działania i organizacji w następstwie unowocześnienia oraz uatrakcyjnienia procesu nauczania i wychowania. Ostatni typ, czyli nowatorstwo jest najbardziej złożonym rodzajem innowacji pedagogicznej. Działalność z tego zakresu zawiera się w autorskim przygotowaniu projektu zmian, wraz z jego skutecznym wdrażaniem. Nowatorska innowacja odnosi się do tych działań, w ramach których zachodzi wprowadzenie nowych celów, treści, sposobów działania pedagogicznego bądź specyfiki organizowania. W takich warunkach tworzona jest nowa jakościowo kultura pedagogiczna (Ziółkowski, 2022).

Roman Schulz dokonał rozróżnienia innowacji pedagogicznych w odniesieniu do twórczości. Zgodnie z tym kryterium rozróżnił innowacje o charakterze czynnościowym oraz rzeczowym. Innowacje czynnościowe opisuje jako proces polegający na stworzeniu, a następnie przyswojeniu nowatorskich rozwiązań. Stanowią działalność planową ukierunkowaną na realizowanie zmian, a więc są działaniem opartym na wprowadzeniu i zastosowaniu określonych nowości, np. wprowadzenie nowych treści programowych. Natomiast innowacje rzeczowe są „produktem” twórczej aktywności, określonym programem zakładanych zmian, np. nowy edukacyjny program komputerowy (Ziółkowski, 2017). Jeszcze inny podział innowacji pedagogicznych opracowała Daniela Rusakowska, odwołując się do kryterium miejsca powstania zmian. Autorka wyróżniła innowacje makrosystemowe, tj. o charakterze zewnętrznym, opracowywane centralnie dla całego systemu oświatowego; są zazwyczaj inicjowane przez władze oświatowe stanowiąc odpowiedź na zaistniałe kryzysy, mają na celu poprawę efektywności działania – oraz mikrosystemowe, które są realizowane przez nauczycieli wewnątrz określonej placówki oświatowej; są możliwością rozwiązania bieżących problemów (Rusakowska, 1986).

Podstawowym, a zarazem najczęściej przywoływanym podziałem innowacji pedagogicznych stanowi ich rozróżnienie na trzy podstawowe grupy, tj. programowe (treściowe), metodyczne, organizacyjne (Maj, 2020). Programowe innowacje pedagogiczne odnoszą się do wdrożenia zmian bądź zmodyfikowania programów kształcenia, np. dodanie do programu określonych nowych treści bez naruszania podstawy programowej, skupienie nauczania wokół danego bloku, wprowadzenie wewnętrznych zasad oceniania, realizacja autorskich programów nauczania. Mogą odnosić się zarówno do poziomu

lub kierunku kształcenia, ale również wyłącznie do jednego przedmiotu. Metodyczne innowacje pedagogiczne zakładają udoskonalenie bądź całkowicie nowe wdrożenie nowatorskich metod i forma nauczania-uczenia się, wychowania, technologii nauczania, np. w kontekście sposobów sprawdzania wiedzy, umiejętności, sposób ukazania nowych wiadomości, wykorzystanie technik przyspieszających uczenie się, wdrożenie ewaluacji nauczania, zastosowanie metod kontroli osiągnięć wychowanków. Rozwiązania z tej kategorii odnoszą się w szczególności do warsztatu pracy nauczyciela. Stosowane innowacje o charakterze metodycznym mogą zarówno dotyczyć pewnych przedmiotów, jak i całych działów, konkretnych zajęć dydaktyczno-wychowawczych czy też pojedynczych jednostek tematycznych. Organizacyjne innowacje pedagogiczne obejmują przestrzeń organizacyjną procesu dydaktyczno-wychowawczego. Odnoszą się do organizacji życia szkolnego oraz współpracy z otoczeniem i organizowaniem zarządzania w oświacie, np. zmiana czasu trwania lekcji, liczby uczniów w klasie, stworzenie zespół problemowych, prowadzenie zajęć we współpracy z innymi specjalistami, nawiązanie współpracy z innymi podmiotami dydaktyczno-wychowawczymi, np. poradnia psychologiczno-pedagogiczna, otoczeniem lokalnym (Filipowicz, 2018).

Z badań prowadzonych przez Natalię Nowak wynikało, że najczęściej realizowanymi przez nauczycieli przedszkola innowacjami pedagogicznymi były innowacje metodyczne, a następnie innowacje programowe (Nowak, 2022).

Przemysław Ziółkowski dokonał klasyfikacji innowacji pedagogicznych odnosząc się do rodzaju możliwych do wdrożenia przez nie zmian, którymi mogą być: przekształcenie, poszerzenie, uzupełnienie, zastąpienie, eliminacja, dostosowanie, wzmocnienie, integracja. Przekształcenie należy pojmować jako typ zmiany możliwej do osiągnięcia poprzez innowacje pedagogiczne, niepolegającej wyłącznie na zastąpieniu pewnych elementów przez inne. Przekształcenie zawiera się w wdrażaniu zmian jakościowych w sferę inicjowanych działań. Poszerzenie polega na rozszerzaniu prowadzonych działań przez nauczyciela. Uzupełnienie obejmuje wdrożenie pewnego novum w obrębie już istniejącego stanu, nie przyczyniając się tym samym do naruszenia jego istoty i użyteczności. Zastąpienie wiąże się z wyłączeniem pewnego elementu na rzecz włączenia innego. Eliminacja to działanie mogące zakładać zarówno wyłączenie, usunięcia bądź wykluczenie określonych składowych funkcjonujących w ramach danej całości. Dostosowanie jest tożsame adaptowaniu aktualnych działań do pożądanego ich stanu. Wzmocnienie stanowi typ umocnienia działań, zaś integracja to działanie ukierunkowane na stworzenie pewnej całości z określonych części. Zakłada zatem działania mające na celu zintegrowanie elementów w daną całość (Ziółkowski, 2022).

Waldemar Furmanek dokonał podziału innowacji pedagogicznych jako zmiany mogącej obejmować: cały system edukacyjny, obszar władz oświatowych ustroju szkolnego, program nauczania (Furmanek, 2017).

Magdalena Pichlak wprowadziła podział na innowacje: powtarzalne – są łatwe do zastosowania, użyteczne, przenikają do różnych obszarów aktywności szkolnej, mogą wychodzić poza obszar szkoły; częściowo powtarzalne – możliwość ich wdrożenia warunkowa jest powstaniem sprzyjającej konfiguracji czynników szkolnych i pozaszkolnych; niepowtarzalne – niemożliwe do ponownego zastosowania, wyróżnia je wysoki poziom twórczości, są odpowiedzią na bieżące problemy pedagogiczne (Pichlak, 2012).

References

- Budniak, A., Mnich, M. (2019). Innowacje pedagogiczne i ich wykorzystanie w badaniach własnych studentów edukacji wczesnoszkolnej i wychowania przedszkolnego. W: A. Budniak, M. Mnich (red.), *Podejścia metodologiczne w pedagogice. Koncepcje – badania – wyniki* (s. 317). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Dudel, B., Kowalczyk-Wałędziak, M., Łogwiniuk, K. M., Szorc, K., Wróblewska, U. (2014). *Innowacje w teorii i praktyce edukacyjnej*. Fundacja Centrum Transferu Wiedzy i Innowacji Społeczno-Pedagogicznych.
- Filipowicz, R. (2018). Innowacja w edukacji szkolnej – działania o charakterze praktycznym. W: Z. Załona, B. Lisowska (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji dziecka* (ss. 22–33). Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu.
- Furmanek, W. (2017). Innowacje kategorią współczesności. *Labor et Educatio*, 5, 33.
- Giza, T. (2011). Innowacyjność jako kategoria ogólnopedagogiczna i dydaktyczna. W: M. Myszkowska-Litwa (red.), *Pedagogika ogólna a teoria i praktyka dydaktyczna* (s. 55). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kiersch, J. (2008). *Pedagogika waldorfska. Wprowadzenie do pedagogiki Rudolfa Steinera*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kopaliński, W. (2000). Hasło: innowacje. W: W. Kopaliński (red.), *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* (s. 231). Wydawnictwo Świat Książki.
- Leszcz-Krysiak, A. (2017). Gotowość przyszłych nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej do wdrażania innowacji pedagogicznych w świetle badań własnych. *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 5(2/1), 151–153.

- Maj, A. (2020). Innowacje i eksperymenty edukacyjne – podstawy pedagogiczne, prawne i metodologiczne. *Roczniki Pedagogiczne*, 12(48(2)), 12.
- Nowak, N. (2022). Czynniki warunkujące realizację innowacji pedagogicznych w przedszkolu. *Eruditio et Ars*, 5(2), 196.
- Pacud, A. (2019). Innowacje pedagogiczne w zarządzaniu wiedzą w publicznych placówkach oświatowych województwa śląskiego w latach 2016–2017. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej Zarządzanie*, 33, 156.
- Pichlak, M. (2012). *Uwarunkowania innowacyjności organizacji. Studium teoretyczne i wyniki badań empirycznych*. Wydawnictwo Difin.
- Półtorak, E. (2023). Innowacyjność w edukacji przedszkolnej w świetle obowiązujących regulacji prawnych i analizy literatury przedmiotu. *Edukacja Elementarna w Teorii i w Praktyce*, 18, 54.
- Półtorak, E., Gałan, B. (2018). Innowacyjny nauczyciel, czyli kto? Próba definicji pojęcia. *Neofilolog*, 51(1), 45.
- Rozporządzenie z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r., Nr 56, poz. 506).
- Rusakowska, D. (1986). *Nauczyciel i innowacje pedagogiczne*. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Smak, E. (1997). *Z zagadnień innowacji pedagogicznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Tkacz, M. (2014). Źródła innowacji pedagogicznych w nauczaniu i uczeniu się geografii – wybrane zagadnienia. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 6, 20.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 59).
- Ziółkowski, P. (2017). Innowacyjność, kreatywność i twórczość w szkole. W: P. Ziółkowski (red.), *Nowoczesne formy doskonalenia pracy nauczyciela – Szkoła Przyszłości* (s. 102). Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki.
- Ziółkowski, P. (2022). Rola innowacji pedagogicznych w szkole. *Zeszyty Naukowe WSG, seria: Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo*, 40(7), 21, 23 156–157.